

criterio: decisivo para o destino dunha lingua en calquera situación histórica é o grupo que a fala e o seu poder fronte a outros grupos.

Con todo, o libro de Bochmann non deixa de ser un traballo de moito interese porque fornece nun manual moi comprimido unha visión xeral sobre a situación histórica e actual das linguas non estatais dos tres países. Como o alemán adoita ser unha barreira impasable para a maioría dos lectores galegos e españois en xeral, paréceme de interese unha tradución do libro, que ó mesmo tempo daría a posibilidade de corrixilo e de o aumentar e actualizar.

JOHANNES KABATEK

Portas, Manuel: *Lingua e sociedade na Galiza*, Edicións Bahía, A Coruña, 1991, 226 páxs.

Lingua e sociedade na Galiza, como o seu propio autor nos di na presentación, ten como obxectivo fundamental ofrecer unha visión de conxunto do fenómeno sociolingüístico na nosa sociedade. Está estruturado en sete temas que se agrupan en dúas partes. A primeira parte, que comprende os dous primeiros temas, trata conceptos básicos de Sociolingüística. A segunda, que comprende os cinco temas restantes, analiza o fenómeno sociolingüístico en Galicia no seu aspecto histórico (temas 3, 4 e 5) e a situación actual (temas 6 e 7). Ó final de cada un dos temas aparecen unha serie de textos complementarios.

No tema 1 o autor ocúpase da funcionalidade dunha lingua e distingue, seguindo a J.M. Sánchez Carrión, sete funcións matrices en que se debe concretar esa funcionalidade xeral, pois é evidente que existe unha relación directa entre as funcións que desempeña unha lingua e o seu prestixio social.

Relacionados coas funcións da lingua trata logo dous aspectos importantes:

a) en primeiro lugar, a loita lingüística e as dúas posicións perante ela, que son: uniformismo lingüístico e ecoloxismo lingüístico;

b) en segundo lugar, o equilibrio lingüístico e os principios fundamentais para conseguilo seu obxectivo: que cada unha das linguas do mundo desempeñe no seu propio territorio a totalidade de funcións posibles que pode exercer unha lingua.

Remata o tema cos catro grupos sociolingüísticos que se poden establecer desde o punto de vista da aprendizaxe dunha lingua.

No tema 2 céntrase en tres conceptos básicos: bilingüismo, diglosia e normalización lingüística.

Despois de aclarar que cando nunha comunidade ou territorio encontramos dúas linguas asentadas estamos ante un feito "antinatural" que non se xerou dunha

maneira espontánea, senón que é produto do pasado sociopolítico desa comunidade (p. 25) pasa a ocuparse dos fenómenos ós que pode dar lugar a existencia de dúas linguas nunha mesma comunidade.

Estudia primeiramente o bilingüismo e os factores que determinan as diferencias entre as distintas situacións bilingües. Distingue un bilingüismo individual e un bilingüismo social; dentro deste último pode darse o fenómeno de colingüismo.

A seguir aborda a diglosia, os seus tipos e os grupos sociolingüísticos posibles nunha situación de diglosia.

Considera a normalización lingüística como a única alternativa posible para a supervivencia das linguas autótonas; esta normalización dependerá para o seu avance de tres procesos: o da acción institucional, o da acción colectiva non institucional e o da acción individual.

No tema 3 empeza facendo unha análise da situación lingüística no noroeste hispánico antes da chegada dos romanos ata o nacemento da nosa lingua (arredor do ano 800). Esta lingua, continuación do latín oral, será de momento a lingua dos rexistros informais, unha lingua falada pero non escrita.

Analiza a continuación a Época Medieval, en que o galego-portugués, igual có resto das linguas romances, comeza a ser empregado nos usos formais como lingua escrita: nos documentos privados, nos documentos públicos de institucións civís, no mundo da xustiza e mesmo na igrexa. Paralelamente desenvólvese unha poesía lírica en galego-portugués, cultivada non só por galegos e portugueses. Tamén comeza a ser utilizado como lingua da narrativa, da prosa historiográfica... Remata facendo un resumo das características sociolingüísticas desta época.

Repasa logo o acontecido no período que coñecemos por Séculos Escuros, observando como unha serie de acontecementos histórico-políticos transformarán a situación sociolingüística de Galicia. O uso do galego vai desaparecendo nos documentos privados no XVI, nos documentos públicos, na igrexa (actos relixiosos e ensino), e tamén na literatura: a partir da segunda metade do XV e durante máis de 300 anos a lingua escrita polos galegos será o castelán, agás moi raras excepcións. O galego só pervivirá na literatura popular de tradición oral.

O galego, desprezado polos ámbitos sociais elevados, afastado do mundo da cultura e da universidade, dos usos escritos, dos costumes lingüísticos dos representantes da administración e da igrexa, será a lingua das camadas populares da sociedade e o seu uso restrinxirase ó nivel oral. Esta situación en que vive o galego comeza a ser denunciada na 2ª metade do XVIII polos Iustrados.

No tema 4 estudia o século XIX. Tras expoñe-los primeiros usos escritos do galego na primeira metade do XIX para actividades puramente propagandísticas e literarias, préstalles atención ás dúas fases dunha corrente de pensamento que reivindicaba a personalidade diferenciada de Galicia: o Provincialismo e o Rexionalismo. Examina a diferenza fundamental entre elas. Así, mentres o Provincialismo argumenta

a personalidade diferenciada do pobo galego en factores como a historia, a paisaxe, a economía..., pero non considera a lingua un factor individualizador en que asenta-las bases da nacionalidade, para o Rexionalismo o galego é a alma e o espírito da comunidade e, polo tanto, un dos labores máis importantes que se propoñen é a recuperación social do galego.

Constata como alentado por este movemento o galego renace para os usos escritos no mundo da literatura (o Rexurdimento, con *Cantares Gallegos*, 1863, de Rosalía de Castro) e do xornalismo (*O Tio Marcos da Portela*, 1876, primeiro xornal escrito integramente en galego).

Analiza tamén as importantes variacións na utilización e valorización social do galego como consecuencia das transformacións sufridas pola sociedade galega. Prodúcese unha progresiva penetración do castelán na sociedade ó longo da segunda metade do XIX, fundamentalmente nos núcleos urbanos e, dentro deles, entre a burguesía e as clases medias, debido a factores socioeconómicos e ideolóxico-políticos da época. Ligada á castelanización esténdese a infravaloración do emprego do galego entre os galego-falantes, que se ruborizan ó empregar en determinados contextos "importantes" a súa propia lingua.

No tema 5 aborda o século XX, distinguindo nel 4 fases e estudando cada unha delas. Á última fase, iniciada no período constitucional, dedica os 2 temas seguintes.

Antes de estudia-la primeira fase fai un repaso ó acontecido nos primeiros anos do século, que non supoñen un avance social importante na recuperación social do galego. Menciona, entre outras, a fundación da Real Academia Galega (1906).

Pasa logo á primeira fase (1916-1936), en que salienta o nacemento das Irmandades da Fala e os seus logros, entre eles o *Manifesto da Asemblea Nazionalista de Lugo*, considerado o documento fundacional do nacionalismo galego; tamén o labor dos homes do Grupo Nós (auténticos protagonistas da universalización e da europeización da cultura galega, e da súa lingua), do SEG (inauguran o uso do galego na ciencia e na investigación), e a fundación do Partido Galeguista. Conclúe coa recuperación funcional do galego nesta 1ª fase do séc. XX.

Caracteriza a segunda fase (comezo da ditadura-anos 50) pola perda das novas funcións gañadas para o galego na 1ª fase, pola tendencia negativa do prestixio social da lingua e pola persecución do galeguismo. Serán os galeguistas do exilio os que continúen en terra allea o labor de recuperación lingüística comezado na fase anterior.

Polo que respecta á terceira fase (anos 50-1975), logo de indica-la lenta recuperación nos ámbitos culturais nos anos 50, subliñando a importancia da editorial Galaxia, salienta o nacemento das primeiras asociacións culturais e a posterior creación dos primeiros partidos nacionalistas da posguerra; tamén considera a creación na Universidade de Santiago da Cátedra de Lingua e Literatura Galegas (1965) e do ILG (1968). Aquí convén facerlle unha observación ó autor, e é que o ILG créase en 1971 e non en 1968, como di. Institución á que, por outra parte, non lle dá ningunha

importancia: máis ben parece que non existe nin fai ningún traballo sobre a lingua galega, pois cando no tema 7 analiza o papel desempeñado polas distintas institucións no proceso de normalización lingüística, o ILG non aparece nin sequera mencionado, fronte á análise detallada que fai das actividades desenvolvidas por institucións como a MNL, AGAL... e á mención de colectivos como ARO, a Associação Meendinho... (pp. 205-209).

Paralelamente a estes acontecementos históricos prodúcense importantes transformacións no seo da sociedade. Analiza, xunto a factores anteriores, outros novos que actúan como axentes desencadeantes do aumento da castellanización.

No tema 6 describe a complexa situación sociolingüística actual de Galicia, que presenta indicadores sociolingüísticos negativos e positivos. Entre os negativos sinala a perda de falantes de lingua materna galega, a timidez con que avanza o proceso de normalización lingüística e a escasa penetración do galego nos usos públicos desenvolvidos por axentes de titularidade privada. Entre os positivos, o incremento da presenza do galego na vida pública, a oficialización da lingua, a proliferación de colectivos que defenden a normalización...

Fai logo un estudio das funcións que desempeña a lingua galega na sociedade actual: a) a función de identidade, b) a familiar, c) a laboral, d) a local, e) a institucional, f) a cultural e g) a internacional. Dedicalle unha maior atención á función institucional, analizando o comportamento lingüístico dos organismos e institucións oficiais (a Xunta e o Parlamento, os Concellos, as Deputacións, o Goberno do Estado e institucións que dependen del, e os organismos oficiais da Comunidade Europea); das organizacións sociais non oficiais (os partidos políticos, os sindicatos, as organizacións empresariais e as entidades bancarias); do mundo da Xustiza; da educación; da relixión e dos medios de comunicación (xornais, revistas, radio e televisión).

No tema 7 continúa coa situación actual e aplica os conceptos de bilingüismo e diglosia á realidade lingüística galega. Segundo o autor, na Galicia actual existe unha alta porcentaxe de poboación que domina, con diferentes niveis de destreza e, na maioría dos casos, dunha maneira incompleta, as dúas linguas. A este (semi-)bilingüismo individual superponse un bilingüismo social, que se exterioriza como tal fenómeno nunha distribución do uso das dúas linguas, dependendo das funcións, dos contextos e/ou do interlocutor co que se establece o contacto lingüístico. Dáse, por tanto, unha diglosia inestable e conflictiva.

A seguir aborda o proceso de normalización lingüística do galego, no que se produciron nos últimos tempos modificacións importantes. O galego avanzou en determinados campos da vida comunitaria, mentres seguiu a retroceder como primeira lingua dos galegos. Cómpre non esquecer que os avances na normalización lingüística camiñan paralelos ó desenvolvemento e expansión das ideas galeguistas e das organizacións que as defenden.

Revisa logo a actividade desenvolvida polos diferentes sectores que interveñen no proceso: a acción institucional do poder político, a acción colectiva non institucional e finalmente, a acción individual.

Así, analiza o papel desempeñado polas institucións oficiais, que son as que conforman o nivel máis importante de acción sociolingüística (Concellos, Xunta, Parlamento Autonómico, Administración Estatal e Institucións Europeas). En canto ás institucións políticas autonómicas, a Xunta e o Parlamento Galego, cómpre dicir que, a excepción das medidas aprobadas no Parlamento a iniciativa dos grupos políticos parlamentarios, o poder político, exercido pola Xunta de Galicia, canaliza a súa actividade en materia lingüística a través da Dirección Xeral de Política Lingüística. Considera o autor que, logo de varios anos de existencia, e en comparación con organismos semellantes noutras comunidades do Estado con lingua propia, a Dirección Xeral de Política Lingüística presenta uns resultados moi pobres no que se refire ó traballo normalizador desenvolvido. Cita, entre outras causas, a carencia dunha liña definida de actuación sociolingüística e a escaseza de medios económicos destinados a esta finalidade.

Fai logo un repaso da lexislación en materia lingüística desde a *Ley General de Educación* (1971) ata o Decreto 173/1982, sobre Normativización da Lingua Galega, que estableceu como normativa oficial para o galego o acordo asinado entre a RAG e o ILG en 1982; que resultou e resulta aínda hoxe en día polémico.

Despois de aclararnos que a acción do poder político non abonda para levar adiante un proceso normalizador, senón que é necesario o impulso decidido de colectivos cidadáns, de grupos de persoas que se unan para servir de motor ó avance da lingua en sectores concretos, considera que en Galicia estes colectivos non oficiais foron e son o principal axente da recuperación e do desenvolvemento social do galego. A continuación centra a atención nos principais agrupamentos galeguistas que loitan polo proceso de normalización.

Remata facendo fincapé na acción individual: considera que o obxectivo normalizador non se podería lograr se o individuo non asumise o seu papel transcendente no proceso, e que sen o uso cotidiano, sen a vontade e a práctica individuais, o proceso de normalización lingüística non acadará o seu obxectivo final.

Conclúe o tema cunha consideración importante: "o futuro da lingua, o futuro da nosa identidade está nas nosas mans, nas mans de todos e cada un dos galegos" (p. 210).

En resumo, o libro cumpre o obxectivo que o autor se propuña na presentación. Constitúe un libro útil para todos aqueles que se queiran achegar ó feito sociolingüístico galego. A súa lectura resulta clara e amena. Conta ademais con textos de apoio ó final de cada tema. Ademais de consultiva, cumpre unha función docente e pedagóxica.

BEGOÑA TAJES MARCOTE